

VALSTYBĖS VAIKO TEISIŲ APSAUGOS IR ĮVAIKINIMO TARNYBA PRIE SOCIALINĖS APSAUGOS IR DARBO MINISTERIJOS

DĖL LIETUVOS RESPUBLIKOS ADMINISTRACINIŲ NUSIŽENGIMŲ KODEKSO NUOSTATŲ TAIKymo

2018 m. balandžio 3 d. Nr. 6-215

Vilnius

Rekomendacijos dėl Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekso (toliau – ir ANK) nuostatų taikymo parengtos atsižvelgiant į Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyboje prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (toliau – Tarnyba) gaunamus savivaldybių administracijų Vaiko teisių apsaugos skyrių (toliau – VTAS) prašymus dėl metodinės pagalbos teikimo bei atsižvelgiant į VTAS informaciją, pateiktą atsakant į Tarnybos 2017 m. balandžio 26 d. klausimą, pateiktą raštu Nr. S-2029 „Dėl informacijos dėl Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekso nuostatų taikymo praktikoje“.

1. VTAS administracinių bylų nagrinėjimo procese

2017 m. sausio 1 d. įsigaliojo Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodeksas, pagal kurio 589 str. 80 p., teisę pradėti administracinio nusižengimo teiseną, atlikti tyrimą ir surašyti administracinio nusižengimo protokolą dėl šio kodekso <...> 72, 73, 74, 75 <...> 80 str. numatytų administracinių nusižengimų turi savivaldybių administracijų pareigūnai. Didžioji dalis savivaldybių administracijų vadovai būtent VTAS įgaliojo¹ dalyvauti administracinių nusižengimų tyrime, surašyti administracinių nusižengimų protokolus ir priimti nutarimus administracinių nusižengimų bylose. Praktikoje taikant atitinkamas ANK nuostatas VTAS kyla neaiškumų dėl alternatyviojo administracinių nusižengimų bylų nagrinėjimo, dėl nepilnamečio pripažinimo nukentėjusiuoju, žalos nustatymo (įvertinimo), atstovo pagal įstatymą paskyrimo, poveikio priemonių skyrimo ir kt. Šios rekomendacijos tikslas – formuoti vienodą VTAS praktiką, taikant atitinkamas ANK nuostatas praktikoje.

1.1. Reikalavimai administracinio nusižengimo protokolo turiniui

Atkreiptinas dėmesys, kad administracinė atsakomybė yra individualaus pobūdžio atsakomybė už atitinkamo asmens atliktus priešingus teisei kaltus (tyčia ar neatsargiai) veiksmus ar neveikimą. Taigi, administracinė atsakomybė kiekvieno administracinės atsakomybės traukiamo asmens atžvilgiu yra taikoma individualizuotai, atsižvelgiant į administracinio nusižengimo pobūdį, nusižengimo sudėtį ir nusižengimo požymius. Pažymėtina, kad pagrindu administracinei atsakomybei taikyti yra administracinio nusižengimo protokolo surašymas, išskyrus įstatyme numatytus atvejus, kai toks protokolas nėra surašomas.

Pagal susiformavusią teismų praktiką, administracinio teisės pažeidimo (nuo 2017 m. sausio 1 d. – administracinio nusižengimo) protokolas yra procesinis dokumentas, kuriame formuluojamas kaltinimas administracinio teisės pažeidimo padarymu, būtent šiuo kaltinimu yra apibrėžiamos administracinio teisės pažeidimo bylos nagrinėjimo ribos, taip pat tai yra dokumentas, kuriame fiksuojami nustatyti įrodymai, kitos aplinkybės ir žinios, reikšmingos nagrinėjant bylą. Reikalavimai administracinio nusižengimo protokolo turiniui numatyti ANK 609 str. Administracinės atsakomybės traukiamam asmeniui reiškiamas kaltinimas turi būti suformuluotas aiškiai, t. y. nurodant, kokiais konkrečiais veiksmais ar neveikimu buvo padarytas administracinis nusižengimas. Administracinio nusižengimo protokole turi būti tiksliai nurodytos visos svarbios bylai aplinkybės,

¹ Tarnybos 2017-04-26 atliktos VTAS apklausos duomenys.

kurios reikalingos ne tik tinkamam inkriminuojamo nusižengimo išnagrinėjimui ir reikšmingų bylai aplinkybių nustatymui bei jų teisiniam įvertinimui, bet ir traukiamo asmens teisių, tarp jų ir teisės į pilnavertę gynybą, užtikrinimui².

ANK 609 str. yra nustatyti imperatyvūs reikalavimai, keliami administracinių nusižengimų protokolo turiniui. Minėtame ANK straipsnyje numatyta, kad administracinio nusižengimo protokole turi būti nurodoma: jo surašymo data ir vieta, tyrimą atlikusio ir protokolą surašiusio asmens pareigos, vardas, pavardė; duomenys apie administracinę atsakomybę traukiamą asmenį (asmens vardas, pavardė, asmens kodas, adresas, darbo vieta, telefono numeris ir kt., užsienio valstybių piliečių gimimo metai); administracinio nusižengimo padarymo vieta, laikas ir esmė; šio kodekso straipsnis, straipsnio dalis ar kitas atsakomybę už šį nusižengimą nustatantis teisės aktas, kurio reikalavimus pažeidė asmuo; liudytojų ir nukentėjusiųjų, jeigu jų yra, vardai, pavardės, adresas, telefono numeriai ir kt.; administracinę atsakomybę traukiamo asmens paaiškinimas dėl administracinio nusižengimo, jo aplinkybių; administracinę atsakomybę traukiamo asmens prašymas nerašyti administracinio nurodymo, jei asmuo dėl to kreipėsi į protokolą rašantį pareigūną; bylos nagrinėjimo data, laikas ir vieta, jei tai žinoma administracinio nusižengimo protokolo surašymo metu; administracinę atsakomybę traukiamo asmens pageidavimu – jo prašymas siųsti ir gauti procesinius dokumentus elektroninių ryšių priemonėmis; administracinę atsakomybę traukiamo asmens reikalavimas nagrinėti bylą žodinio proceso tvarka, jei šis reikalavimas buvo pareikštas; kiti bylai išnagrinėti būtini duomenys.

Tikslu išvengti administracinio teisės nusižengimo protokolo trūkumų, protokolas, kiekvienu konkrečiu atveju, turėtų būti surašomas vadovaujantis ANK 609 str. nustatytais reikalavimais, stengiantis nurodyti kuo išsamesnę informaciją apie nusižengimo esmę, vietą, laiką, konkrečiai formuluojant kaltinimą ir kitas aplinkybes, būtinas bylai išspręsti.

2. Alternatyvusis administracinio nusižengimo bylos nagrinėjimas

2.1. VTAS ir policija

Vadovaujantis ANK 589 str., teisę surašyti administracinio teisės nusižengimo protokolą už tėvų valdžios nepanaudojimą ar panaudojimą priešingai vaiko interesams bei kitus ANK IX skyriuje įtvirtintus administracinius nusižengimus, turi tiek policijos pareigūnai, tiek VTAS (savivaldybės administracijos direktoriui suteikus įgaliojimus). Tačiau, kiekvienu konkrečiu atveju, vadovaujantis administracinio proceso operatyvumo, ekonomiškumo ir efektyvumo principais, Tarnybos nuomone, administracinio nusižengimo protokolą turėtų surašyti, pirmiausia, tas subjektas, kuris nustatė atitinkamą nusižengimą arba subjektas, kuris savo žinioje turi didžiąją administracinį nusižengimą pagrindžiančių įrodymų dalį, neperleidžiant šios teisės (pareigos) alternatyviam subjektui.

Paminėtina, jog 2011-01-27 Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros, Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos ir Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos bendradarbiavimo susitarimo Nr. 17.3-40/D4-45/11/1 (toliau – Bendradarbiavimo susitarimas) 3.3.2 p. numato, jog prokurorai ar jų pavedimu ikiteisminio tyrimo pareigūnai informuoja VTAS apie vaiko tėvų netinkamo pareigų vykdymo atvejus, kai atitinkamo asmens veikoje nėra nusikalstamos veikos požymių, tačiau galima manyti, kad yra pagrindas spręsti klausimą dėl asmens civilinės ar administracinės atsakomybės taikymo. Tarnybos nuomone, ši nuostata negali būti aiškinama, kaip pagrindas ikiteisminio tyrimo pareigūnams visais atvejais teisę (pareigą) surašyti administracinio nusižengimo protokolą perleisti VTAS. Subjektų, priskirtinų nagrinėti tokio pobūdžio administracines bylas ratui priskirtina ir teritorinė policijos įstaiga. Tačiau, teritorinei policijos įstaigai persiuntus VTAS ikiteisminio tyrimo medžiagą bei prašant surašyti vaiko tėvams administracinio nusižengimo protokolą, Tarnybos manymu, VTAS turėtų vertinti, ar konkrečiu atveju yra pagrindas vaiko tėvams taikyti administracinę atsakomybę ir, esant pagrindui, surašyti administracinio nusižengimo protokolą.

² 2017-01-30 Vilniaus miesto apylinkės teismo nutartis a. b. Nr. A6.-1224-1015/2017; 2017-01-10 Klaipėdos miesto apylinkės teismo nutartis a. b. Nr. A2.6-200-795/2017.

Tarnybos nuomone, tuo atveju, kuomet nepilnametis padaro nusikaltimą, baudžiamąjį nusižengimą ar administracinį nusižengimą, tačiau dėl savo amžiaus negali būti patrauktas baudžiamojon ar administracinėn atsakomybėn ir dėl to atsiranda pagrindas spręsti klausimą dėl minėto nepilnamečio tėvų (vieno iš tėvų) patraukimo administracinėn atsakomybėn už tėvų valdžios nepanaudojimą ar panaudojimą priešingai vaiko interesams taikymo (ANK 73 str.), prokuroras ar ikiteisminio tyrimo institucija įstaiga turi teisę Bendradarbiavimo susitarimo 3.3.2 p. pagrindu perduoti turimą medžiagą VTAS, kad pastarasis spręstų klausimą dėl vaiko tėvų (vieno iš tėvų) patraukimo administracinėn atsakomybėn.

Atkreiptinas dėmesys, jog tiriant nepilnamečio padaryto nusikaltimo, baudžiamąjo nusižengimo ar administracinio teisės nusižengimo aplinkybes, baudžiamosios ar administracinės bylos įrodinėjimo dalykas yra nepilnamečio vaiko neteisėti veiksmai, tačiau administracinės bylos dėl atsakomybės nepilnamečio tėvams (vienam iš tėvų) taikymo įrodinėjimo dalykas yra susijęs su pastarųjų netinkamu pareigų vykdymu bei naujų įrodymų rinkimu ir vertinimu. Atsižvelgiant į tai, manytina, kad VTAS, kaip subjektas, pagal kompetenciją užtikrinantis vaiko teisių ir geriausių interesų apsaugą teritoriniu lygmeniu (Bendrųjų vaiko teisių apsaugos skyrių nuostatų, patvirtintų Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002-12-17 nutarimu Nr., 6.3 p.), turėdamas savo žinioje duomenis apie nepilnamečio vaiko šeimą (pavyzdžiui, šeima įrašyta į socialinės rizikos šeimų, auginančių vaikus, apskaitą, šeima žinoma dėl nuolatinių tarpusavio konfliktų ir kt., turima kitų duomenų apie galimai netinkamą tėvų pareigų vykdymą ir pan.), minėtu atveju galėtų efektyviau apginti viešąjį interesą bei, esant teisiniam pagrindui, surašyti nepilnamečio tėvams (vienam iš tėvų) administracinio nusižengimo protokolą.

Tais atvejais, kai VTAS neturi duomenų apie nepilnamečio vaiko šeimą, t. y. apie netinkamą vaiko tėvų pareigų vykdymą, ir policijos įstaigos persiūstoje ikiteisminio tyrimo ar administracinėje byloje taip pat nėra pakankamų duomenų, pagrindžiančių administracinės atsakomybės vaiko tėvams (vienam iš tėvų) taikymo būtinumą, VTAS galėtų motyvuotai atsisakyti surašyti administracinio nusižengimo protokolą. Manytina, jog tais atvejais, kai policijos įstaiga ikiteisminio tyrimo ar administracinėje byloje turi pakankamai duomenų, sudarančių pagrindą taikyti vaiko tėvams (vienam iš tėvų) administracinę atsakomybę ANK 73 str. pagrindu, surašyti administracinio nusižengimo protokolą turėtų tyrimą atlikusi policijos įstaiga, neperkeliant šios teisės (pareigos) VTAS.

Kartu paminėtina, kad patraukimui administracinėn atsakomybėn pagal ANK 73 str. nepakanka tik fakto, kad nepilnametis atliko priešingą teisei veiką, kadangi galimi atvejai, kai nepilnamečių asmenų veikų padarymas negali būti siejamas su tėvų pareigos dorai auklėti ir prižiūrėti vaiką netinkamu atlikimu, jei priešingą teisei veiką nepilnametis atliko tokioje vietoje ir tokiu metu, kai tėvai negali realizuoti savo teisės ir pareigos į tėvų valdžią³. Tokiu atveju privalo būti nustatyta, kokiais konkrečiais veiksmais ar neveikimu pasireiškė netinkamas tėvų valdžios panaudojimas, galimai lėmęs priešingos teisei veikos padarymą. Kiekvienu konkrečiu atveju, turi būti įrodytas priežastinis ryšys tarp nepilnamečio veiksmų ir nepilnamečio atstovų pagal įstatymą galimo valdžios nepanaudojimo.

Atkreiptinas dėmesys, kad tais atvejais, kuomet vaiko tėvų veiksmuose nenustatyta nusikalstamos veikos požymių ir sprendžiamas klausimas dėl administracinės atsakomybės vaiko tėvams (vienam iš tėvų) už tėvų valdžios nepanaudojimą ar panaudojimą priešingai vaiko interesams taikymo (ANK 73 str.), Tarnybos nuomone, administracinio nusižengimo protokolą turėtų surašyti nusižengimą nustatęs subjektas arba subjektas turintis esminius nusižengimą pagrindžiančius įrodymus. Perkeliant šią teisę alternatyviam subjektui – VTAS, turi būti vadovaujama administracinio proceso operatyvumo, ekonomiškumo ir efektyvumo principais.

2.1.1. Informacijos, teikiamos ANK 6 str. 2 d. pagrindu, nagrinėjimas

Vadovaujantis ANK 6 str. 2 d., jeigu administracinio nusižengimo požymių turinčią veiką padarė nepilnametis, kuriam iki šios veikos padarymo nebuvo sukakę šešiolika metų, atlikus tyrimą

³ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo teisėjų kolegijos 2010-08-30 nutartis a. b. Nr. N-438-1085/2010.

informacija apie šią veiką ir ją padariusį nepilnametį turi būti perduota savivaldybės administracijos direktoriui.

Atkreiptinas dėmesys, kad šia nuostata nėra siekiama įtvirtinti vienintelę alternatyvą administracinės atsakomybės taikymui – vaiko minimalios ar vidutinės priežiūros priemonės taikymą. Manytina, kad pagal ANK 6 str. 2 d. tyrimą atlikusiai įstaigai persiunčiant tyrimo metu surinktą informaciją, nenustatyta prievolė pateikti Lietuvos Respublikos vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymo 10 str. 1 d. nurodyto prašymo, išskyrus atvejus, kuomet konkrečiai prašoma spręsti klausimą dėl minimalios ar vidutinės priežiūros priemonės skyrimo nepilnamečiui.

ANK 6 str. 2 d. taip pat nėra įtvirtinta, kokios apimties ir kokio turinio informaciją apie padarytą administracinį nusižengimą tyrimą atlikusi institucija turi persiųsti savivaldybės administracijos direktoriui.

Siekiant vienodos praktikos taikant ANK 6 str. 2 d. nuostatas, pačios kompetentingos institucijos turėtų susitarti dėl perduodamos informacijos apie nepilnametį apimties, turinio ir pan. Informacija, teikiama savivaldybės administracijos direktoriui turėtų būti išsami, leidžianti tinkamai įvertinti situaciją, sprendžiant klausimą dėl pagalbos teikimo nepilnamečiui (jo atstovams pagal įstatymą)/ atsakomybės taikymo vaiko atstovams pagal įstatymą / minimalios ar vidutinės priežiūros priemonės skyrimo ar kt. Pateikiama informacija turėtų būti pakankamai išsami, sudaranti prielaidas įvertinti tyrimą atlikusios institucijos galimai taikytų priemonių (veiksmų), reaguojant į nepilnamečio padarytą administracinio nusižengimo požymių turinčią veiką (pokalbis su nepilnamečiu ir (ar) jo atstovais pagal įstatymą; atsakomybės taikymo nepilnamečio atstovams pagal įstatymą klausimo sprendimas ir t. t.) pakankamumą, tėvų valdžios įgyvendinimo tinkamumą, minimalios ar vidutinės priežiūros priemonių inicijavimo, skyrimo tikslingumą ir kt.

Tarybos nuomone, VTAS turėtų būti pateikiama ši informacija: nepilnamečio asmens duomenys: vardas, pavardė, gimimo data, gyvenamosios vietos adresas; ANK str., numatantis atsakomybę už padarytą administracinį nusižengimą; nepilnamečio apklausos protokolas; informacija, ar nepilnamečio atstovai pagal įstatymą buvo patraukti administracinėn atsakomybėn už tėvų valdžios nepanaudojimą; tėvų paaiškinimai; nutarimo nutraukti administracinę teiseną nuorašas; įrodymai, pagrindžiantys, jog nepilnametis padarė administracinio nusižengimo požymių turinčią veiką ir kt.

Tarybos nuomone, informacija apie nepilnametį ir jo padarytą administracinio nusižengimo požymių turinčią veiką, kiekvienu konkrečiu atveju, turėtų būti vertinama individualiai, visų pirma, sprendžiant klausimą dėl pagalbos vaikui ir jo atstovams pagal įstatymą organizavimo (teikimo) galimybių ir tikslingumo, neinicijuojant vaiko minimalios ar vidutinės priežiūros priemonės skyrimo.

Tuo atveju, kuomet savivaldybės administracijos direktorius paveda VTAS išnagrinėti teritorinės policijos įstaigos atsiųstą informaciją, Tarybos nuomone, VTAS turėtų įvertinti pateiktą informaciją bei priimti vieną iš šių sprendimų: spręsti klausimą dėl reikiamos pagalbos vaikui ir (ar) šeimai organizavimo; dėl administracinės atsakomybės vaiko atstovams pagal įstatymą taikymo; esant pagrindui, kreiptis su prašymu į savivaldybės administracijos direktorių dėl vaiko minimalios ar vidutinės priežiūros priemonės skyrimo tikslingumo, siekiant padėti nepilnamečiui pasiekti teigiamų elgesio pokyčių, ugdyti atsparumą neigiamai socialinei aplinkai (Lietuvos Respublikos vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymo 10 str. 1 d.); nenustačius poreikio teikti vaikui ir (ar) šeimai pagalbą (paslaugas), spręsti klausimą dėl bylos uždarymo, t. y. nepriimti jokio sprendimo, jeigu tai buvo vienietinis vaiko nusižengimas, nesusijęs su netinkama vaiko priežiūra ar tėvų valdžios nepanaudojimu.

2.2. VTAS ir teismas

2.2.1. Nepilnamečio pripažinimas nukentėjusiuoju

ANK 614 str. 1 d. nustatytas baigtinis sąrašas atvejų, kuomet administracinių nusižengimų bylos priskiriamos nagrinėti teisme. Šio straipsnio 1 d. 4 p. numatyta, jog teismas, be kita ko, nagrinėja administracinių nusižengimų bylas, kuriose administracinėn atsakomybėn traukiamas asmuo arba nukentėjusysis yra nepilnametis. ANK 615 str. 1 d. nustatyta, kad administracinių

nusižengimų bylas ne teismo tvarka nagrinėja šio kodekso 589 str. nurodytos institucijos, kurių pareigūnai atliko administracinio nusižengimo tyrimą ir surašė administracinio nusižengimo protokolą. Iš šių teisės normų analizės matyti, kad institucijoms deleguota pareiga nagrinėti administracinių nusižengimų bylas visais atvejais, išskyrus numatytuosius ANK 614 str. 1 d., kai jas nagrinėja teismas.

Tuo atveju, kuomet galimai padarytas administracinis nusižengimas, numatytas ANK 73 str. 1 d., administracinio nusižengimo teiseną pradeda, tyrimą atlieka ir protokolą surašo minėtą nusižengimą nustatęs subjektas. Atsižvelgiant į tai, būtent minėtas subjektas turi priimti sprendimą, ar vaikai, kurių teisės ir laisvės galimai buvo pažeistos tėvų veiksmais, turi būti pripažįstami nukentėjusiais, atsižvelgiant į pavojingos veikos, kurią siekiama uždrausti įgyvendinant šią teisės normą, tikslus.

Tuo atveju, jei įstatymo saugomas objektas yra susijęs su nepilnamečiais vaikais (jų teisėmis ir laisvėmis) inkriminuojant šį nusižengimą turi būti vertinama ir nustatoma ne tik tėvų veiksmais padaroma žala konkrečiam asmeniui (vaikui), tačiau ir teisės aktų pažeidimas, tėvams nevykdant jiems Lietuvos Respublikos įstatymuose, be kita ko, ir Konstitucijoje bei Lietuvos Respublikos ratifikuotuose tarptautinės teisės aktuose numatytų pareigų. Tai yra, administracinė atsakomybė už ANK 73 str. numatytus nusižengimus numatyta siekiant teisinėmis priemonėmis užtikrinti tinkamą teisės aktų, nustatančių vaiko teisių ir jo geriausių interesų apsaugą, laikymąsi. Iš šio teisės normos aiškinimo išplaukia, kad nagrinėjant ANK 73 str. inkriminuojamus administracinius nusižengimus, nepilnamečiai vaikai ne kiekvienu atveju turi būti pripažįstami nukentėjusiais.⁴

Pagal ANK 614 str. 1 d. 4 p. administracinio nusižengimo bylos priskirtinos teismų kompetencijai tik tuomet, kai administracinį nusižengimą tiriantis pareigūnas sprendimu, kuris įforminamas įrašu administracinio nusižengimo protokole ar atskiru nutarimu, tokį nepilnamečių pripažįsta nukentėjusiuoju. ANK 609 str. 1 d., kurioje išdėstytas administracinio nusižengimo protokolo turinys, nustatyta, kad protokole, be kita ko, turi būti įrašyti nukentėjusiųjų, jei tokių yra, anketiniai duomenys.

Be to, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2016 m. birželio 8 d. nutarimu Nr. 596, kuriuo pakeistas Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2015 m. birželio 22 d. nutarimas Nr. 640 „Dėl administracinio nusižengimo protokolo, nutarimo administracinio nusižengimo byloje, nutarimo dėl administracinio nusižengimo, kai protokolas nesurašomas, formų ir jų pildymo taisyklių patvirtinimo“ (toliau – Formų pildymo taisyklės) nustatyta administracinių nusižengimų protokolo forma ir pildymo tvarka, pagal kurią, protokolo 15 eilutėje turi būti nurodomi asmenys, nukentėję nusižengimo metu (jų vardai ir pavardės, gimimo datos, gyvenamosios vietos adresai, telefono numeriai, parašai). Kaip numatyta formų pildymo taisyklių 4.8 papunktyje, grafa su nukentėjusiojo duomenimis turi būti pildoma visais atvejais tada, kai yra asmenų, pripažįstamų nukentėjusiais, vadovaujantis ANK 578 str. O tuo atveju, kai grafa yra nepildoma, vadovaujantis minėtų taisyklių 4 p., turi būti dedamas brūkšny.

Tuo atveju, kuomet administracinio nusižengimo protokole dėl administracinės atsakomybės traukiamo asmens galimai padaryto administracinio nusižengimo, numatyto ANK 73 str. 1 d., eilutės „Nusižengimo metu nukentėjo“ nėra, tai yra įrašo apie nukentėjusius asmenis administracinio nusižengimo protokole nėra, darytina išvada, jog ir institucijos, surašiusios administracinio nusižengimo protokolą, sprendimo asmenis pripažinti nukentėjusiais, kaip tai numatyta ANK 578 str., byloje nėra. Tokiu atveju, administracinio nusižengimo protokole nesant įrašo apie nepilnamečių asmenų pripažinimą nukentėjusiais, administracinio nusižengimo byla turėtų būti nagrinėjama administracinio nusižengimo tyrimą atlikusioje ir protokolą surašiusioje institucijoje.

Pažymėtina, jog pripažįstant nukentėjusiuoju nepilnamečių asmenį nepakanka formalus įrašo administracinio nusižengimo protokole. Toks įrašas nėra informatyvus ir nesudaro pagrindo asmenį pripažinti nukentėjusiuoju administracinio nusižengimo byloje. Nustatyti atsiradusią žalą įpareigoja ANK 578 str. 1 d. įtvirtinta nukentėjusiojo sąvoka.⁵

⁴ 2017-07-28 Kauno apygardos teismo nutarimas a. b. Nr. AN2-499-317/2017.

⁵ 2017-03-29 Klaipėdos apygardos teismo nutartis Nr. AN2-173-651/2017.

Institucija, surašiusi administracinio nusižengimo protokolą, kiekvienu atveju, privalo įvertinti, kokia žala buvo padaryta asmeniui, kurį norima pripažinti nukentėjusiuoju, ir ar ji iš tiesų buvo padaryta, ir nustatyti atstovą, kuris atstovaus nepilnamečio nukentėjusiojo interesams administracinio nusižengimo byloje. Pažymėtina, jog tik tinkamai nustačius ir pripažinus, jog ANK 73 str. numatytu nusižengimu nepilnamečiam vaikui buvo padaryta žala, gali būti sprendžiamas klausimas dėl bylos perdavimo nagrinėti teismui. Tuo atveju, kuomet, VTAS nuomone, nepilnamečių administracinėje byloje turėtų būti pripažįstamas nukentėjusiuoju, argumentai dėl žalos padarymo turi būti išsamūs ir motyvuoti, todėl reikėtų nurodyti kaip žala pasireiškė, pagrindžiant žalos dydį.

Tuo atveju, kuomet VTAS tik formaliais pagrindais pripažįsta nepilnamečių nukentėjusiuoju, teismas turi teisę perduoti bylą nagrinėti institucijai, surašiusiai administracinio nusižengimo protokolą, t. y. VTAS. Tarnybos nuomone, savivaldybės administracija (savivaldybės administracijos direktoriaus įgaliotas savivaldybės administracijos struktūrinis padalinys), kaip alternatyvusis subjektas, galintis priimti sprendimą administracinėje byloje, susijusioje su vaikais ir šeima, taip pat turi teisę (pareigą) savarankiškai nagrinėti bylą bei priimti atitinkamą sprendimą. Tarnybos nuomone, ANK buvo išskirtas atskiras IX skyrius „Administraciniai nusižengimai, susiję su vaikais ir šeima“ tikslu, kad minėtas administracines bylas nagrinėtų ir sprendimus priimtų būtent savivaldybės administracija (savivaldybės administracijos direktoriaus įgaliotas savivaldybės administracijos struktūrinis padalinys).

2.2.2. Žalos nustatymas, atlyginimas

ANK 578 str. 1 d. nustatyta, kad nukentėjusiuoju administracinio nusižengimo byloje laikomas fizinis asmuo arba juridinis asmuo, kuriam administraciniu nusižengimu padaryta **fizinė, turtinė ar neturtinė žala**. Asmuo pripažįstamas nukentėjusiuoju administracinį nusižengimą tiriančio pareigūno sprendimu, kuris įforminamas įrašu administracinio nusižengimo protokole, arba administracinio nusižengimo bylą ne teismo tvarka nagrinėjančios institucijos (pareigūno) nutarimu.

Teismų praktikoje suformuota, kad tam, kad asmuo būtų pripažintas nukentėjusiuoju, bet kokios jam kilusios žalos atsiradimą turi įtakoti pats administracinio nusižengimo padarymas. Žala konkrečiam asmeniui yra arba būtinasis pažeidimo sudėties požymis arba žala padaroma, kai tiesiogiai administraciniu nusižengimu paveikiamos asmens teisės ir interesai.⁶

Analizuojant ANK 72 str. turinį matyti, kad pagal šio straipsnio nuostatas administracinė atsakomybė asmeniui kyla už neteisėtą trukdymą vaikui naudotis savo teisėmis ir laisvėmis ar kitokią vaiko teises pažeidžiančią veiką. Iš šios teisės normos formuluotės matyti, jog ji yra blanketinė, t. y. pagal ANK 72 str. administracinė atsakomybė gali būti traukiama už kituose teisės aktuose nustatytą vaiko teisių ir laisvių pažeidimą.

Vaiko teises apibrėžia Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas (toliau – VTAPI), vienai iš pagrindinių vaiko teisių priskirdamas jo teisę būti sveikam, garantuojamą priemonėmis, leidžiančiomis sudaryti vaikui sveiką ir saugią aplinką (VTAPI 8 straipsnio 1 dalies 1 punktą). Tėvų valdžios turinys apibrėžtas Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – CK) 3.155 straipsnyje, kuriame įtvirtinta nuostata, kad tėvai turi teisę ir pareigą dorai auklėti ir prižiūrėti savo vaikus, rūpintis jų sveikata, išlaikyti juos, atsižvelgdami į jų fizinę ir protinę būklę sudaryti palankias sąlygas visapusiškai ir harmoningai vystytis. Pavyzdžiui, nepilnamečio įtraukimas į tėvų tarpusio konfliktines situacijas, sudarant galimybes vaikui dalyvauti (girdėti) tėvų tarpusio konfliktines situacijas (nesutarimus) laikytini veiksmais, priešingais vaiko interesams ir pažeidžiančiais jo teisę į saugią aplinką, užtikrinančią visapusišką ir harmoningą jo vystymąsi.⁷

Atsižvelgiant į šį teisinį reguliavimą, tiek tėvams, tiek kitiems fiziniams asmenims yra keliami pareiga į tarpusio konfliktus neįtraukti nepilnamečių vaikų, apsaugoti juos ne tik nuo psichologinio smurto reiškimo prieš pačius vaikus, bet ir nuo bet kokio pobūdžio psichologinio smurto demonstravimo jų akivaizdoje. Taigi, vaiko teisės pažeidžiamos ne tik tuo atveju, kuomet

⁶ Vilniaus apygardos teismo 2015-02-05 nutartis a. b. Nr. ATP-93-628/2015.

⁷ Akmenės rajono apylinkės teismo 2016-09-09 nutarimas a. b. Nr. A2.9.-433-1022/2016.

neteisėtas elgesys yra nukreipiamas į patį vaiką, tačiau ir tuo atveju, kai vaikas stebi neteisėtus veiksmus nukreiptus, pavyzdžiui, į kitą asmenį ir tai vaikui sukelia neigiamus išgyvenimus. Tuo atveju, jei vaikas dėl neteisėtų veiksmų panaudojimo išsigąsta, ima verksti, patiria psichologinius sunkumus ar kt., vaikas galimai atitinka ANK 578 str. įtvirtintus nukentėjusiojo asmens požymius. Tačiau pabrėžtina, jog toks vaikas ne visuomet turėtų būti pripažįstamas nukentėjusiuoju, kadangi „nukentėjusysis“ turėtų būti sietinas išimtinai su procesiniu statusu, o ne su vaiko apibūdinimu šiam patyrus neigiamus išgyvenimus.

Nepilnamečis gali būti pripažįstamas nukentėjusiuoju tuo atveju, kuomet atitinkami fizinio asmens veiksmai sukėlė vaikui išgąstį, neigiamas emocijas, išgyvenimus, vaikui po atitinkamo fizinio asmens sukulto elgesio ir tokiu būdu buvo pažeista nepilnamečio teisė į saugią aplinką, kuri yra būtina vaiko protiniam, dvasiniam bei doroviniam vystymuisi. Pavyzdžiui, atitinkamas asmuo, neturėdamas nepilnamečio atstovų pagal įstatymą sutikimo, apsilankė nepilnamečio mokyklinio ugdymo įstaigoje ir nepilnamečiui girdint klasės auklėtojai neigiamai apibūdino minėto nepilnamečio šeimą bei patį nepilnamečį, dėl ko vaikui kilo išgąstis, stresas. Aplinka, kurioje vaikas patiria neigiamas emocijas, išgąstį, Tarnybos nuomone, negali būti laikoma psichologiniu požiūriu saugia ir sveika, todėl traktuotina, kad asmuo, sukėlęs vaikui emocinius nepatogumus, pažeidė VTAPI 8 str. 1 d. 1 p., 43 str. 1 d. nuostatas, o tai atitinka administracinio nusižengimo, numatyto ANK 72 str. 1 d. sudėtį.⁸

Kiekvienu konkrečiu atveju, kuomet nepilnamečiui veikimu ar neveikimu daromas tiesioginis ar netiesioginis tyčinis fizinis poveikis, ar padaroma turtinė žala, VTAS turėtų bylą perduoti nagrinėti teismui. Tuo atveju, kuomet, VTAS manymu, nepilnamečis galimai patyrė neturtinę žalą, VTAS turėtų motyvuotu nutarimu teismui nurodyti, kokią konkrečiai žalą vaikas patyrė, kokios patirtos žalos pasekmės ir pan., taip pat spręsti klausimą dėl tinkamo atstovo paskyrimo, kuris administraciniame procese tinkamai užtikrintų vaiko teisę į neturtinės žalos atlyginimą.

3. Nepilnamečio apklausa administraciniame procese

Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas yra konstatavęs, kad „rinkdami, tirdami ir vertindami įrodymus administracinio teisės pažeidimo byloje tam įgalioti subjektai privalo laikytis įrodinėjimo procesą reglamentuojančių teisės normų“.⁹ Tai pasakytina ir kalbant apie nepilnamečio liudytojo apklausos ypatumus, tiriant ir nagrinėjant administracinių nusižengimų bylas. ANK nėra detalizuojama vaiko, kaip nukentėjusiojo (liudytojo), apklausos atlikimo tvarka, nėra reglamentuojami pareigūnų veiksmai atliekant minėtus procesinius veiksmus, nenumatyta galimybė ištraukti į šį procesą vaiko teisių apsaugos institucijoms bei kitoms tarnyboms, aiškiai neįtvirtinta, kad nepilnamečio asmens apklausoje turi dalyvauti jo atstovas.

Nesant atitinkamų normų, reikalingų nagrinėjamam visuomeniniam santykiui reglamentuoti, paprastai vadovaujamosi įstatymo, paprastai baudžiamojo analogija, kadangi kai kurie bendri principai nagrinėjant administracines ir baudžiamąsias bylas yra vienodai suprantami. Atkreiptinas dėmesys, jog ANK 593 str. numatyta, kad pareigūnams tiriant administracinius nusižengimus (apklausiant asmenis, įtariamus administracinių nusižengimų padarymu, nukentėjusiuosius, liudytojus arba paimant iš šių asmenų rašytinius parodymus ir kt.), *mutatis mutandis* taikomos Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso (toliau – BPK) nuostatos.

Bendrosios vaiko teisių apsaugos nuostatos suformuluotos VTAPI, kurio 4 str. *inter alia* įtvirtintas vaiko teisių apsaugos prioriteto principas, o 53 str. numato, kad nagrinėdamas vaiko teisės pažeidimų bylas teismas turi laikytis visų procesinių taisyklių bei ypatumų vaiko atžvilgiu. Detaliau nepilnamečių apklausos ypatumai reglamentuoti BPK. BPK 186 straipsnio 5 dalyje įtvirtinta, kad ikiteisminio tyrimo metu jaunesnio kaip aštuoniolikos metų liudytojo ar nukentėjusiojo apklausoje turi teisę dalyvauti jo atstovas. Proceso dalyvių prašymu arba ikiteisminio tyrimo

⁸ Ten pat.

⁹ Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo 2010-10-16 nutartis a. b. Nr. N-575-5912-10.

pareigūno, prokuroro ar ikiteisminio tyrimo teisėjo iniciatyva į jaunesnių kaip aštuoniolikos metų liudytojo arba nukentėjusiojo apklausą gali būti kviečiamas valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos atstovas arba psichologas, kurie padeda apklausti nepilnametį, atsižvelgdami į jo socialinę ir psichologinę brandą. BPK 280 straipsnis, reglamentuojantis nepilnamečio liudytojo apklausą teismo nagrinėjimo metu, numato, kad, kai išimtiniais atvejais būtina teisme apklausti nepilnametį liudytoją, šaukiamas valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos atstovas arba psichologas, kurie padeda apklausti nepilnametį, atsižvelgdami į jo socialinę ir psichologinę brandą. Prireikus dalyvauti apklausoje taip pat šaukiami nepilnamečio liudytojo tėvai ar kiti atstovai pagal įstatymą.

Taigi, matyti, kad galimybė apklausti nepilnametį nukentėjusįjį (liudytoją) nėra imperatyviai siejama su privalomu atstovo pagal įstatymą (tai yra jo teisė, ne pareiga) ar vaiko teisių apsaugos institucijos atstovo arba psichologo (turi būti įvertinama vaiko socialinė ir psichologinė branda) dalyvavimu. Taip pat pažymėtina, kad administraciniai nusižengimai paprastai yra žymiai mažiau pavojingi negu nusikalstamos veikos, o procedūros administraciniame procese yra daug paprastesnės negu numatytosios BPK, tad ir galimas neigiamas poveikis nepilnamečiams asmenims yra mažesnis.

Vien faktas, jog, pavyzdžiui, nepilnamečiai asmenys buvo apklausti nedalyvaujant atstovui pagal įstatymą ar VTAS specialistui savaime nesudaro pagrindo pripažinti tokiu būdu užfiksuotų įrodymų netinkamais. Tokių įrodymų leistinumo klausimas turėtų būtų sprendžiamas atsižvelgiant į konkrečios bylos aplinkybes, įvertinant, ar nepilnamečio apklausa atlikta nedarant jam jokio psichologinio ar kitokio poveikio, ar tinkamai užtikrinta galimybė pasinaudoti savo teisėmis, ar vaiko interesams, įvertinus jo amžių, nebuvo pakenkta.

Tačiau, kiekvienu atveju, įvertinus situacijos sudėtingumą, vaiko amžių, socialinę brandą ir kt., būtų galima vadovautis BPK analogija ir apklausti nepilnametį, vadovaujantis BPK 186 str. nustatyta tvarka. Apklausiant nepilnametį turėtų būti siekiama vengti apklausų, galinčių traumuoti vaiką, pakartotinumą. Kartu paminėtina, jog nepilnamečio apklausa pastarajam gali sukelti neigiamas pasekmes, todėl, kiekvienu atveju, turi būti pakankamas ir svarus pagrindas pripažinti nepilnametį nukentėjusiuoju.

4. ANK 30 str. numatytų poveikio priemonių skyrimo problematika

ANK 30 str. numatyta, kad „įpareigojimas dalyvauti alkoholizmo ir narkomanijos prevencijos, ankstyvosios intervencijos, sveikatos priežiūros, resocializacijos, bendravimo su vaikais tobulinimo, smurtinio elgesio keitimo ar kitose programose (kursuose) skiriamas tik asmens sutikimu“. Atsižvelgiant į šią nuostatą, darytina išvada, kad be asmens sutikimo šis įpareigojimas negali būti skiriamas. Tuo atveju, jei asmuo nesutinka su minėtu įpareigojimu, pastarajam turėtų būti skiriama administracinė nuobauda, numatyta atitinkamame ANK specialiosios dalies straipsnyje. Tuo atveju, jei VTAS, vadovaudamasis ANK 30 str. 2 d. skiria minėtą administracinio poveikio priemonę, asmuo su šios priemonės skyrimu sutinka, tačiau vėliau paaiškėja, jog minėtas asmuo įpareigojimo nevykdo, VTAS, vadovaudamasis ANK 691 str. 4 d. turi teisę (pareigą) surašyti protokolą dėl ANK 225 str. 1 d. numatyto administracinio nusižengimo. Kartu paminėtina, kad, esant poreikiui, tačiau asmeniui nesutinkant su administracinio poveikio priemonės paskyrimu, VTAS išlieka teisė pastarajam rekomenduoti (siūlyti) lankyti atitinkamus kursus, siekiant lavinti minėto asmens tėvystės įgūdžius bei siekiant užtikrinti pastarojo vaikų teises ir geriausius interesus.